

*В. Є. Скоцик,
к. с.-г. наук, Білоцерківський національний аграрний університет
Л. М. Сатиш,
д. е. н., доцент, Білоцерківський національний аграрний університет*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ООНОВЛЕННЯ ТЕХНІКИ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

*V. Skotsyk,
candidate of agricultural sciences,
L. Satyr,
Ph. D, Associate Professor,
Bila Tserkva national agrarian university*

ORGANIZATIONAL-ECONOMIC ASPECTS OF TECHNOLOGY RENEWAL IN AGRICULTURAL ENTERPRISES IN KYIV REGION

Здійснено оцінку процесу оновлення технічної бази сільськогосподарських підприємств. Визначено основні пріоритети оновлення в господарствах корпоративного сектору аграрної економіки. Як свідчать результати дослідження, нині більшість сільськогосподарських підприємств надають перевагу придбанню імпортної сільськогосподарської техніки, яка характеризується більш високою надійністю при експлуатації та вищою продуктивністю в порівнянні з вітчизняними аналогами. Встановлено, що через відсутність в достатній кількості фінансових ресурсів керівники господарств корпоративного сектору аграрної економіки орієнтуються на придбання вживаної сільськогосподарської техніки іноземного виробництва на вторинному ринку, яка коштує дешевше ніж нова вітчизняна техніка, але вища за своєю продуктивністю. Запропоновано основні напрями оновлення технічними засобами сільськогосподарськими підприємствами. З метою підвищення зацікавленості сільськогосподарських товаровиробників першочергового значення набуває розвиток мережі сервісних підприємств з обслуговування сільськогосподарської техніки.

The estimation process updates technical base of agricultural enterprises. Definition updates main priorities of corporate farms agricultural economics. The results of the study today many farms prefer to purchase imported agricultural machinery, which is characterized by high reliability in operation and higher productivity compared with domestic counterparts. It was established that due to lack of sufficient financial resources executives of the corporate sector of agrarian economy oriented to the purchase of used foreign agricultural machinery in the secondary market, which is cheaper than a new domestic appliances, but higher than its capacity. The basic directions of updating technical means agricultural enterprises. To increase the interest of agricultural producers of primary importance is the development of a network of service companies servicing agricultural machinery.

*Ключові слова: технічні засоби, виробництво, оновлення, сільськогосподарські підприємства.
Key words: hardware, production, upgrade, agricultural enterprises.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На відміну від інших галузей національного господарства використання техніки має ряд відмінних рис. Це в першу чергу сезонний характер виробництва, який зумовлює неритмічне використання техніки. Крім того, для виробництва сільськогосподарської продукції по-

трібна різноманітна техніка: для обробітку ґрунту, сівби, догляду за посівами, збирання врожаю, заготівлі кормів, для обробки зерна та іншої сільськогосподарської продукції. Надто великий вплив має потреба виконання окремих технологічних операцій чітко у визначені агротехнічні строки.

Таблиця 1. Динаміка та структура надходження основних видів техніки в сільськогосподарські підприємства Київської області

Вид технічного засобу	2009 р.		2010 р.		2011 р.		2012 р.		2013 р.		Відхилення 2013 р. у %	
	од.	%	од.	%	од.	%	од.	%	од.	%	2009 р.	2012 р.
Трактори – надійшло всього	507	100	382	100	336	100	513	100	522	100	102,9	101,7
куплено	352	69,4	154	40,3	222	66,1	260	50,7	418	80,1	118,8	160,8
інші надходження	155	30,6	228	59,7	114	33,9	253	49,3	104	19,9	67,1	41,1
Зернозбиральні комбайни – надійшло всього	147	100	85	100	66	100	124	100	137	100	93,2	110,5
куплено	111	75,5	47	55,3	45	68,2	63	50,8	91	66,8	81,9	144,4
інші надходження	37	24,5	38	44,7	21	31,8	61	49,2	46	33,2	124,3	75,4
Доільні установки – надійшло всього	15	100	32	100	45	100	84	100	76	100	506,7	90,5
куплено	14	93,3	22	68,8	45	100	31	36,9	22	28,9	157,1	70,9
інші надходження	1	6,7	10	31,2	-	-	53	63,1	54	71,1	54 рази	101,9

При виконанні польових робіт сільськогосподарські машини розосереджені в просторі, а їх робота залежить від погодно-кліматичних умов. Крім того, вони взаємодіють із середовищем, стан якого змінюється в часі залежить від фаз розвитку рослин і ґрунтових умов. Такий щільний зв'язок вимагає точного дотримання термінів початку і закінчення майже всіх агротехнічних робіт, а порушення їх здебільшого зумовлює недобір урожаю.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання техніко-технологічного забезпечення аграрної сфери досить широко висвітлені в працях відомих вчених-аграрників Я.К. Білоусько, В.А. Товстопята, П.Т. Саблука, А.О. Мармуль та інших, але деякі питання цієї багатоаспектної проблеми є дискусійними і вимагають подальших поглиблених досліджень з метою пошуку її оптимального розв'язання.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Здійснити оцінку сучасного стану оновлення технічними засобами запропонувати дієві заходи по прискоренню темпів технічного переозброєння сільськогосподарських підприємств.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У нинішніх умовах можна констатувати, що процес оновлення машинно-тракторного парку великих сільськогосподарських підприємств, за винятком парку зернозбиральних комбайнів, майже призупинено, натомість, в середніх і малих — триває.

Основною причиною оновлення парку технічних засобів є економічна неефективність користування послугами сторонніх організацій. По-перше, ціни на такі послуги є договірними і за відсутності конкуренції надавачі послуг можуть їх штучно завищувати. По-друге, збирання врожаю у всіх господарствах певного регіону необхідно починати практично одночасно, тому наявність черги на одержання послуг може призвести до втрати частини врожаю або погіршення його якості через порушення визначених термінів. Крім того, надання послуг з використанням сільськогосподарської техніки не є поширеним видом бізнесу в усіх регіонах України.

Також на ринку сільськогосподарської техніки нині пропонуються модельні ряди сільськогосподарської техніки, які можливо використовувати на невеликих площах сільськогосподарських угідь.

Аналізуючи надходження сільськогосподарської техніки необхідно розглянути і канали її надходження (табл. 1).

Дослідженням встановлено, що більшість сільськогосподарських підприємств при придбанні технічних засобів для виробництва продукції рослинництва орієнтуються на купівлю вживаної техніки, а у тваринництві — нової (табл. 2). Ця обставина пояснюється неможливістю використання вживаної техніки у тваринництві з огляду на санітарно-гігієнічні норми.

Як свідчить аналіз, в Україні та Київській області останніми роками формуються всі передумови для розвитку ринку вживаної сільгосптехніки. По-перше, це зумовлено високим попитом на техніку, яка була у використанні, але коштує дешевше, ніж нова.

По-друге, в Україні вже визначилися потенційні продавці та покупці техніки повторного використання, яка має різні терміни служби та рівні надійності. Це може бути не лише іноземна, а й вітчизняна техніка.

По-третє, через скрутний фінансовий стан сільгосп підприємств, що спричиняє низьку платоспроможність, вони купують дешевшу техніку, що була в експлуатації. Передусім це стосується селянських і фермерських господарств, посівні площі та кількість поголів'я худоби яких визначають дуже низьке річне завантаження машин.

По-четверте, про доцільність організації вторинного ринку сільгосптехніки свідчить і той факт, що в Україні щороку списують і передають у металобрухт тисячі тракторів, комбайнів, сільгоспмашин. Однак у списаних машинах є велика кількість деталей, ресурс яких не вичерпаний. Так, досвід проведення ремонтних робіт свідчить, що в кожному тракторі в середньому міститься близько 30—35% деталей, придатних для вторинного використання, майже 40—50% деталей, які можна відновити, та 20—25%, що підлягають вибракуванню. На відновлення деталей витрачається майже вдвічі менше коштів, ніж на виготовлення нових [1, с. 136].

По-п'яте, враховуючи, що понад 20% деталей машин під час списання вибраковують, постає питання їхньої утилізації. Із досвіду зарубіжних країн можна стверджувати, що це не лише резерв повторного використання майже 75% складових машин, а й проблема утилізації матеріалів. Громадськість і керівництво країн Європейського Союзу рекомендують довести утилізацію матеріалів списаних автомобілів у 2015 р. до 95%. Нині в країнах ЄС рециклінгу підлягають близько 75% усіх матеріалів, які є в автомобілях [1, с. 136].

Таблиця 2. Динаміка та структура придбання основних видів техніки сільськогосподарськими підприємствами Київської області

Показники	Трактори		Зернозбиральні комбайни		Добільні установки	
	од.	%	од.	%	од.	%
2012 р.						
Придбано всього	260	100	63	100	41	100
у т.ч. нової	139	53,5	22	34,9	38	92,7
вживаної	121	46,5	41	65,1	3	7,3
2013 р.						
Придбано всього	418	100	91	100	22	100
у т.ч. нової	193	46,2	29	31,9	10	45,5
вживаної	225	53,8	62	68,1	12	54,5

Однак ефективність використання сільськогосподарської техніки з вторинного ринку залежить від якості сервісного обслуговування, проведення ремонту та технічного обслуговування. Сільськогосподарське машинобудування розвивається способом ускладнення вузлів і агрегатів машин, підвищення енергоозброєності та рівня комп'ютеризації, що паралельно спричиняє ускладнення сервісного обслуговування. Без належної організації сервісу сільськогосподарському товаровиробникові буде скрутно, бо складну техніку неможливо відремонтувати, а тим більше відновити без спеціального навчання сервісних працівників, ремонтників, наявності устаткування й потрібних інструментів. Нині споживачеві потрібна гарантія негайного та якісного усунення відмов, які виявлено у процесі експлуатації машин. Замовник зацікавлений, щоб техніка якнайменше простоювала з технічних причин і, насамперед, зменшилися простої в період виконання польових робіт та збирання врожаю.

Наразі значна частина сільськогосподарських підприємств перебуває на межі збитковості, має низьку платоспроможність. Створення й функціонування в багатьох областях країни ринку вторинного використання техніки могли б зняти напругу із забезпеченістю й експлуатацією сільськогосподарської техніки, тракторів, комбайнів і обладнання для тваринництва.

Проте, як свідчать проведені дослідження, формування ринку вторинного використання техніки може бути успішним лише за умови розв'язання цілого комплексу важливих питань, а саме: здійснення аналізу та оцінки економічного стану сільськогосподарських підприємств кожного регіону за економічним рівнем (високо-, середньо- і малоефективні); виявлення в сільгоспідприємствах різної форми власності машин, які перебувають у працездатному або непрацездатному стані; обстеження стану ремонтно-технічних і сервісних підприємств регіону різних форм власності, та виявлення тих, що здатні проводити ремонт сільськогосподарської техніки вторинного ринку на належному кількісно-якісному рівнях; формування бази підприємств, які можуть придбати відновлену техніку; оцінка надійності відновленої техніки та встановлення гарантійного періоду її використання; наявність організацій та установ, які займаються розробкою нормативно-технічної документації для супроводу всіх етапів ринку повторного використання сільськогосподарської техніки.

Небезпечним є те, що понад 50% обсягу продажів імпортової техніки займає техніка з вторинного ринку, яка відпрацювала свій економічно доцільний термін використання. Її подальше інтенсивне використання потребує значних витрат на підтримання в працездатному стані. Як відомо (зарубіжні інформаційні джерела), запасні частини для ремонту техніки, особливо тієї, виробництва якої призупинено, у 3—5 разів дорожчі, ніж для техніки, що серійно випускається. Оновлення ж моделей техніки західноєвропейські фірми проводять кожні 5—8 років.

Слід констатувати, що й досі не набув чинності Закон України "Про захист прав покупців сільськогосподарських машин", тому продавці, які поставляють на

ринку України техніку з вторинного ринку, не несуть будь-якої відповідальності за сервісний супровід [2, с. 119]. Це суттєво ускладнює експлуатацію цієї техніки, збільшує тривалість її простоїв із технічних причин. У технічно справному стані техніка підтримується за рахунок відновлюваних ремонтів, проте такі можливості з року в рік зменшуються, бо виходять з ладу базові компоненти конструкції машин.

Нині вітчизняним сільгосптоваровиробникам пропонують на ринку значну кількість видів машин вітчизняного та іноземного виробництва, які виконують однотипні технологічні операції. Потенційні можливості машин можна оцінити з допомогою показників технічного рівня (продуктивність за годину основного та експлуатаційного часу, кількість відмов та ін). Вони залежать в основному від конструкції та якості виготовлення, визначити їх можна розрахунковим методом за допомогою спостережень в ході експлуатації, порівняльних випробувань (найбільш достовірний). Аналіз технічного рівня й показників якості сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва, особливо складної, та тенденції їх зміни, свідчать про значну перевагу імпортних машин (табл. 3).

Переважає більшість вітчизняної техніки, що надходить нині у сільське господарство, була розроблена та поставлена на виробництво ще за часів СРСР, а нові марки машин — це лише модернізовані модифікації давно відомих моделей. Крім того, рівень готовності наявної сільськогосподарської техніки у період найбільшого навантаження не перевищує 70—75%, що призводить до неприйнятних технологічних процесів вирощування сільськогосподарських культур. Так, середнє значення на відмову нового трактора Т-150К становить 180—230 мотогодин (зниження практично вдвічі), водночас у тракторів іноземних фірм "Massey-Ferguson", "John Deere" воно зросло до 900—1100 мотогодин [3].

Аналіз свідчить, що середнє значення наробітку на відмову нових вітчизняних тракторів і комбайнів країн СНД у 3—10 разів поступається кращим зарубіжним зразкам, причому тенденція посилюється. За оптимістичними прогнозами, середній наробіток нових зернозбиральних комбайнів становить 50 год, у той час як зарубіжних — 140—150 год і більше. Середнє значення наробітку кормозбиральних комбайнів на відмову становить 50 год, бурякозбиральних — 26—35, водночас як імпортних — 80—190 годин.

Іншим важливим технічним показником є нормативний ресурс сільськогосподарської техніки. За даними Всеросійського НДІ економіки сільського господарства, в США нормативний ресурс повноприводних тракторів становить 16 тис. год, для машин із одним ведучим мостом — 12 тис. год [4, с. 70].

У Західній Європі (Німеччині, Швейцарії) нормативний ресурс тракторів потужністю 50—250 к.с. становить 12 тис. год, для тракторів виробництва СНД — 8—10 тис. год. Наробіток до першого капітального ремонту у тракторів виробництва СНД не перевищує 5—7 тис. мотогодин проти 10—12 тис. мотогодин — у зарубіжних. Наробіток на складну відмову в гарантійний період для універсально-просапних тракторів — 410—

Таблиця 3. Структура та динаміка придбання нової сільськогосподарської техніки вітчизняного та іноземного виробництва

Показники	Трактори		Зернозбиральні комбайни		Доїльні установки	
	од.	%	од.	%	од.	%
2012 р.						
Придбано нової техніки	139	100,0	22	100,0	38	100,0
вітчизняної	29	20,9	1	4,5	2	5,6
іноземної	110	79,1	21	95,5	36	94,4
2013 р.						
Придбано нової техніки	193	100	29	100	10	100
вітчизняної	53	27,5	0	0	4	40
іноземної	140	72,5	29	100	6	60

460 мотогодин, для зарубіжних — понад 1000 мотогодин. Аналогічна тенденція спостерігається і щодо зернозбиральних комбайнів виробництва США та ЄС, нормативний ресурс яких дорівнює 3000 годин (аналогічно, як і для Дон-1500Б або КЗС-9-1 "Славутич"), фактично ж моторесурс комбайна "Дон-1500Б" не перевищує 2500 год, а імпортерних (наприклад, Мега-204) досягає 4000 год і більше [4, с. 69].

За іншими даними, у кращих зразків імпортерних комбайнів ресурс сягає 7000—8000 мотогодин [4, с. 67].

Як зазначають товаровиробники, наразі в Україні немає надійних тракторів власного виробництва. Трактори провідних світових компаній, які працюють на наших полях, досить дорогі й придбати їх можуть лише фінансово стійкі сільськогосподарські підприємства.

Водночас для вітчизняного сільгоспвиробника вона занадто дорога адже ціни з урахуванням платежів (податок на додану вартість, акциз, мито) у 3—7 разів перевищують ціни на аналогічні українські, російські та білоруські зразки. Крім того, іноземна сільськогосподарська техніка потребує високоякісних (і дорогих) пально-мастильних матеріалів, а рівень її технічного обслуговування має бути значно вищим, ніж надається вітчизняними сервісними структурами. Часто на 3—4-й рік експлуатації, а інколи й раніше, вона потребує ремонту з використанням фірмових запасних частин, ціни на які тим вищі, чим більший термін від початку серійного виробництва машини. Тому використання іноземної сільськогосподарської техніки суттєво (в 1,5—2 рази) підвищує прямі експлуатаційні витрати.

Важливо і те, що зарубіжна техніка інколи мало пристосована до агрегаткування з вітчизняними машинами. Малі та середні господарства за обмежених масштабів виробництва не можуть забезпечити її ефективної експлуатації, отже й окупності. Така техніка фінансово доступна та більш доцільна в експлуатації великим господарствам. Переважний перехід на імпортерну техніку може призвести до повної деградації вітчизняного сільськогосподарського машинобудування, що загрожуватиме існуванню майже всього аграрного сектору.

ВИСНОВКИ

З огляду на викладене можна стверджувати, що масове придбання сільськогосподарської техніки зарубіжних фірм є невиправданим. Україні вигідніше витратити кошти на розвиток вітчизняного сільськогосподарського машинобудування, ніж інвестувати іноземне. За ціновим критерієм техніка, виготовлена в Україні, є конкурентоспроможною, хоч й дещо поступається іноземній за надійністю.

Проблема ускладнюється й відсутністю належної сервісної інфраструктури. У період реформування відносин власності в АПК сталися значні негативні зміни в системі сервісного забезпечення сільгосптехніки. Створена в дореформений період матеріально-технічна база ремонтно-сервісних підприємств здебільшого зруйнована. Більшість колишніх ремонтних підприємств припинили основну діяльність. Зруйновано цілісні май-

нові комплекси та ремонтно-експлуатаційну базу колишніх колективних і державних сільгосп підприємств. Це ускладнює проблему підтримання в працездатному стані техніки, тому рівень технічної готовності МТП у період напружених робіт становить 80—85%.

Література:

1. Пивовар П.В. Сучасний стан технічного потенціалу сільськогосподарських підприємств Житомирської області / П.В. Пивовар // Вісник Житомирського національного агроєкологічного університету. Науково-теоретичний збірник (економічні науки). — Житомир: ЖНАЕУ, 2011. — № 1 (28). — Т. 2. — С. 134—142.
2. Петров В.М. Формування ринку імпортерної вживаної сільськогосподарської техніки / В.М. Петров // Економіка АПК. — 2004. — № 4. — С. 117—120.
3. Українські сільгосп підприємства забезпечені технікою на 50% [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/425640-ukrayinski-silgospidpriemstva-zabezpecheni-tehnikoyu-na-50037>
4. Непочатенко А. В. Аналіз кількісно-якісного стану МТП сільськогосподарських підприємств Володарського району Київської області / А.В. Непочатенко, В.А. Непочатенко // Економіка та управління АПК: зб. наук. праць. — Біла Церква, 2014. — № 1 (111). — С. 66—71.
5. Непочатенко А.В. Вплив рівня зносу машинно-тракторного парку на основні результативні показники діяльності сільськогосподарських підприємств / А.В. Непочатенко, В.А. Непочатенко // Економіка та управління АПК: зб. наук. праць. — Біла Церква, 2012. — Вип. 9 (97). — С. 9—12.

References:

1. Pyovov, P.V. (2011), "The current state of technical potential of agricultural enterprises of Zhytomyr region", *Visnyk Zhytomyrs'koho natsional'noho ahroekolohichnoho universytetu. Naukovo-teoretychnyj zbirnyk (ekonomichni nauky)*, vol. 1, no. 28, pp. 134—142.
2. Petrov, V.M. (2004), "Formation of the market of imported used agricultural machinery", *Ekonomika APK*, vol. 4, pp. 117—120.
3. Habdrakhimov, D. (2011), "Ukrainian agricultural enterprise technology equipped by 50%", Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/425640-ukrayinski-silgospidpriemstva-zabezpecheni-tehnikoyu-na-50037> (Accessed 10 September 2015).
4. Nepochatenko, A.V. (2014), "Analysis of quantitative and qualitative state agricultural companies ICC Volodarsky district of Kyiv region", *Ekonomika ta upravlinnia APK: zb. nauk. prats'*, vol. 1, no. 111, pp. 66—71.
5. Nepochatenko, A.V. (2012), "The impact of depreciation machine and tractor fleet for the main result indicators activities of agricultural enterprises", *Ekonomika ta upravlinnia APK: zb. nauk. prats'*, vol. 9, no. 97, pp. 9—12.

Стаття надійшла до редакції 11.08.2015 р.